

Pirmā pasaules kara vēstures liecības vācbaltiešu muižnieka Silvio Brēdriha atmiņās (1914–1915)

Events of the First World War in the Memoirs of the Baltic German Landlord Silvio Broedrich (1914–1915)

Publicēšanai sagatavojis, no vācu valodas tulkojis un komentējis
Translation from German and commentary by

Klāvs Zariņš, *Mg. hist.*

Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta zinātniskais asistents
Kalpaka bulvāris 4, Rīga, LV-1050

Sākoties Pirmajam pasaules karam, vācbaltieši nonāca sarežģītā situācijā – Krievijas impērija atradās karastāvoklī ar Vāciju. Kaut gan vairums vācbaltiešu saglabāja lojalitāti pret Krievijas kroni, cīnoties arī pret ienaidnieku frontē, tas viņus nepasargāja no izteikti pretvāciskā noskaņojuma, kas pakāpeniski pieauga un pārņēma sabiedrību. Karš pret Vāciju bija arī karš pret visu vācisko. Vācbaltiešus uzlūkoja ar aizdomām, saskatot viņos neuzticamus nodevējus un spieģus. Jau no 1914. gada rudens pret vāciešiem sāka vērsties valstiskā līmenī, aizliedzot izdot vācu presi, publiski runāt vācu valodā, kā arī ierobežoja vācu valodas lietojumu skolās. Tāpat tika atsavināti īpašumi, slēgtas vācu biedrības, kā arī norisinājās piespiedu izsūtīšanas uz Iekškrīeviju.

Daudziem vācbaltiešiem tā bija personiska traģēdija, kas uz visiem laikiem izmainīja viņu attieksmi un lojalitāti pret Krievijas impēriju. Viens no šādiem cilvēkiem bija 1870. gadā Jelgavā dzimušais vācbaltietis Silvio Brēdrihs,¹ kurš bija pazīstams saistībā ar Kurzemes kolonizācijas idejas ģenēzi un realizāciju pēc 1905. gada revolūcijas. S. Brēdrihs Pirmā pasaules kara sākumu sagaidīja, būdams ceļā no Berlīnes uz viņam piederošo Kurmāles muižu Kuldīgas apriņķī. Kurmālē S. Brēdrihs bez pārtraukumiem nodzīvoja līdz pat 1915. gada pavasarim, kad mainīgās frontes un krievu karaspēka uzbrukuma dēļ bija spiests pamest dzimteni, lai atkal atgrieztos dažus mēnešus vēlāk, kad vācu karaspēks jau kontrolēja lielāko daļu Kurzemes guberņas teritorijas.

1943. gadā S. Brēdrihs notikumus, ko bija piedzīvojis laikā no 1905. gada revolūcijas līdz vācu karaspēka ienākšanai Kurzemes guberņā 1915. gadā, izklāstīja atmiņu manuskriptā “Cīņa par vācu dzīves telpu”.² Manuskripts mašīnrakstā glabājas Karla Širrena biedrības

(*Carl Schürren Gesellschaft*) bibliotēkā Lineburgā, Vācijā. Tas ir unikāls Pirmā pasaules kara vēstures avots, kas ne tikai atspoguļo militārās un politiskās norises Latvijas teritorijā 1914.–1915. gadā, bet arī atklāj vācbaltiešu sabiedrības dažādos uzskatus un attieksmi pret karu ar Vāciju, lojalitāti pret Krieviju un Baltijas zemju nākotni. Avots, kura fragments³ šeit publicēts, padziļina izpratni par aplūkojamo Latvijas vēstures posmu, ļaujot iedziļināties notikumu vērtējumā, kas atšķiras no mūsdienās ierastā.

Silvio Brēdrihs. “Cīņa par vācu dzīves telpu”

Pasaules karš

[...]

Pēc ierašanās Berlīnē es nolēmu jau nākamajā dienā ceļot atpakaļ uz mājām un vienojos ar mūsu draudzīgo viesnīcas pārvaldnieku Knornu, ka viņš visu, ko esam iegādājušies priekš mūsu mājām, kā arī apģērbu utt. uzglabās mūsu lielajos koferos, kamēr mēs paši ar mazajiem rokas koferiem brauksim atpakaļ. [...] Šādā brīdī bija neizmērojami grūti atstāt Vāciju, taču rūpes par maniem daudzajiem zemnieku kolonistiem [Kurzemē] piespieda mani doties mājup.

Pēcpusdienā un līdz pat vēlai naktij es staigāju pa Berlīni caur visdažādākajiem lokāliem, lai iegūtu pēc iespējas skaidrāku priekšstatu par tautas noskaņojumu. Mani pārsteidza lielais patriotisma uzliesmojums un stingrā pārliecība likt lietā visu, lai aizsargātu Dzimteni, impēriju un tautu. No vienkārša strādnieka līdz pat augstākajai sabiedrībai valdīja uzskats, ka mums frivolā un neģēlīgā veidā uzbrūk un ka ienaidnieku naids pret mums ir radies Vācijas uzplaukuma dēļ.

Nākamajā rītā plkst. 10 vilciens izbrauca no Šarlotenburgas⁴ uz Austrumiem. [...] Mūsu vilciens piestāja Insterburgā,⁵ jo šeit tika atvienots vagonš, kuram bija paredzēts doties uz Mēmeli.⁶ Pārējais vilciena sastāvs devās tālāk. Kad mūsu vagonš tika pievienots Mēmeles vilcienam, pēkšņi svinīgi sāka skanēt zvani. Dzelzceļa stacijā jau atradās karaspēks, un es dzirdēju, ka iemesls zvanu skandināšanai ir tikko no Berlīnes pienākusi ziņa par kara pieteikumu⁷ [Krievijai]. Tie iezvanīja varenāko karu, kurš līdz tam bija pieredzēts pasaules vēsturē.

[...] Ieradušies Skodā,⁸ mēs uzzinājām, ka iepriekšējā vakarā vācu karakuģis (*kreiseris Magdeburg*⁹) apšaudīja¹⁰ Liepājas kara ostu un ka cietokšņa komandieris ģenerālmajors Kisels¹¹ esot tā nobijies, ka devis pavēli uzspridzināt visus Liepājas fortus un iznīcināt visus [pārtikas] krājumus, kā arī aizdedzināt milzīgās kara materiālu noliktavas ostā. Lai arī cik neticami tas mums likās, tā izrādījās patiesība. Pēc tam šo cietokšņa komandantu kara tiesa pazemināja [dienesta pakāpē], kā arī notiesāja ar ieslodzījumu labošanās iestādē.

Skodas tirgus laukumā es satiku zirgu tirgotāju Kazaku no Aizputes, apķēriģu ebreju, no kura es pa reizei iegādājos darba zirgus manām kolonistu apmetnēm. Atbildot uz manu jautājumu, ko viņš dara Skodā, viņš, viltīgi piemiedzis ar aci, man skaidroja: “Aizvakar, kamēr mobilizācija norisinājās Skodā, es ar saviem zirgiem biju Aizputē, un šodien, kamēr mobilizācija notiek Aizputē, es savus zirgus esmu atvedis uz Skodu.” Šādā veidā viņš uzturēja savus zirgus, klejojot pāri Kurzemes un Lietuvas robežai. Es no viņa ieguvu divus zirgus ar ratiem, kas mūs aizveda uz Kazdangu pie apriņķa maršala fon Manteifela.¹² Mēs tur ieradāmies ap astoņiem vakarā, un es nekavējoties telefoniski sazinājos ar apriņķa maršalu, kurš kā karaklausības komisijas priekšsēdētājs vadīja mobilizāciju

Aizputē. Viņš man sacīja, ka starp plkst. 12 un 1 nakti vēlas doties uz Kazdangu, lai ar mani tiktos, un mums vajadzētu tur arī pārnakšņot. Viņš ieradās, un es viņam izklāstīju visus savus iespaidus par Berlīni un mājupceļu, un mēs ar dziļu aizkustinājumu un cerību pilnām sirdīm par vācu uzvaru šķīrāmiem nākamajā rītā. 53 kilometrus līdz Kurmālei mēs devāmies ar viņa zirgiem.

Cik nekrietni krievu pārvalde vērsās pret vācbaltiešiem, bija redzams arī attieksmē pret aprīņa maršalu fon Manteifelu. Valdība ļāva viņam mierīgi pabeigt mobilizāciju, un pēc tam, kad viņš bija ar vācu rūpību savu pienākumu izpildījis, tā viņu apcietināja un izsūtīja uz Sibīriju, jo viņš iepriekš ir bijis Kurzemes vācu apvienības priekšsēdētājs.

No sākuma cara¹³ impērijā pret visu vācisko bangoja drausmīgs musināšanas un naida vilnis, kas nebija vērsti pret mani un pret manu brāli,¹⁴ jo mēs [1905. gada] revolūcijas apspiešanas laikā tikām uzskatīti par monarhistiskiem, un pārvalde mūs sākotnēji lika mierā. Mana brāļa pēctecis, kāds krievs, dibināja Krievijas Sarkanā krusta apakškomiteju, kuru vadīja viņa sieva. Es tās kasei katru nedēļu ar lielāko apzinību ziedoju 100 rubļus, nelūdzot, lai man par to izraksta kvīti. Es pieņēmu, ka, šādi rīkojoties, [Kurzemes] gubernatoram¹⁵ nepienāks ziņojumi no aprīņa varas par manu uzvedību, kas mani varbūt visai ātri nogādātu Sibīrijā. Citādi es visu laiku uzturējos savā lauku īpašumā un uzmeklēju apmetnēs savus kolonistus, lai tos mierinātu un stiprinātu viņu cerības. Pavisam drīz tika izdots arī aizliegums runāt vāciski ielās, veikalos, gandrīz visur ārpus paša mājvietas slēgtajām telpām, un pastāvīgi bija dzirdams par labiem draugiem un mūsu tautiešiem vadošos amatos Rīgā, Rēvelē,¹⁶ kā arī Kurzemē, kas bija izraidīti uz Sibīriju vai Krievijas ziemeļaustrumiem tikai par to, ka viņi bija vācu izcelsmes.

Kaut gan policijas un krievu cenzūras neredzētās stingribas dēļ mēs bijām noslēgti no ārvalstu ziņu avotiem, bija pārsteidzoši, cik veiksmīgi mums izdevās iegūt informāciju par turpmākajām kara norisēm. Krievu armijas ziņojumiem, protams, nevarēja ticēt. Tie bija tikpat vērti kā lielās, krāsainās bilžu izdrukas, kuras kā neirupīniešu¹⁷ stila darbus pārdeva Kuldīgā un citās aprīņa, kā arī vidēja lieluma pilsētās par piecām kapeikām gabalā, uz tām naivi bērnišķīgā veidā bija atspoguļota krievu karavīru varonīgā rīcība [...]. Es sev biju sagādājis lielu kolekciju šādu bilžu izdevumu, kuri slavināja krievu patriotismu, un vēl šodien nožēloju, ka tie sadega Kurmālē, kad krievi pielaida uguni manai dzīvojamai mājai, kur es glabāju šīs lietas.

Vispretīgākā bija tieši tā sauktā šausmu kūdišana – [šādus izdevumus] mazajā un vidējā provinciālajā presē apzināti izplatīja Krievijas informācijas birojs, un tajos visu laiku tika attēlots, nepamatoti fantazējot, kā vācu karavīri saviem ienaidniekiem, viņu sievām, bērniem un sirmgalvjiem griež nost ausis un degunu, nocērt rokas, uzšķērš miesu utt., utt. – kā viņi visi zog, izlaupa un iznīcina. Vārdu sakot, nebija nevienas maskaviskas neģēlības, ar kuru netiktu apmelots godājamais vācu karavīrs. Kā es novēroju, ar laiku šādi attēlojumi atstāja pat iespaidu uz daudz vairāk izglītajiem latviešiem, jo arī latviešu preseī, protams, bija jānodarbojas ar kūdišanu, tāpat kā krievu avīzēm. Diemžēl starp kreisās preses žurnālistiem bija pietiekams skaits bez sirdsapziņas esošu, vāciskumu ienīstošu skribentu, kuri aiz sava prieka tam visam pielika klāt vēl zemisku nekrietnību.

Man Kurmāles saimniecībā bija lielisks dāņu palīgs. Zīdelmans bija šī brašuļa vārds, viņš jau divus gadus Kurmālē bija muižas pārvaldnieks, un viņš pie sevis glabāja dāņu avīzi *Politiken*.¹⁸ Kara norišu pielikumā, protams, viss, kas atbilda patiesībai par karu, bija aizkrāsots ar melnu. Taču, pateicoties krievu cenzūras amatpersonu paviršībai, ar nelieliem burtiem rakstītais saturs zem avīzes galvas nekad nebija aizkrāsots, jo acimredzot

netika ievērots, ka saturā īsu telegrammu veidā bija aprakstītas [kara] norises, par kurām vairāk izklāstīts turpmākajā tekstā. Tā mēs no satura uzzinājām par Ljēžas gadījumu¹⁹ utt. utt., kā arī par to, ka pie Tannenbergas²⁰ ir sagūstīti 90 000 krievu.

Tad pastāvīgi uz Rēveli un Rīgu devās zviedri, kuri sev līdzi ņēma zviedru avīzes, un līdz pat vēlam rudenim ieradās arī atsevišķi tautieši no Vācijas, kuri caur Zviedriju un Somiju vēlējās nokļūt mājās un kuri savos zābakos un koferos starp apģērba gabaliem ietina un sabāza vācu avīzes, kuras Rīgā tika slēptas un nodotas no rokas rokā. Es pats divas reizes braucu uz Rīgu, lai uzmeklētu šādus tautiešus, kuri 1914. gada vēlā rudenī bija šādā veidā ievēduši avīzes.

[...] Aprīļa sākumā mans brālis no savas Labraga muižas, kas atrodas 65 kilometrus uz ziemeļiem no Liepājas, atveda uz Kurmāli savus bērnus un sievu, jo sākotnēji šķita, ka mūsu saimniecībā ir drošāk. Pie mums nonāca baumas, ka vācu karaspēks no Mēmeles cauri Lietuvai dodas Liepājas virzienā.

Aptuveni naktī uz 20. aprīli mani divreiz pamodināja. Pirmajā reizē mani modināja Kurmāles pagasta vecākais, kārtīgs latviešu zemnieks, kura ģimene jau vairākās paaudzēs dzīvo pie Āpezera Kurmālē, tādā pašā vārdā nosauktā saimniecībā. Viņš nakts laikā bija pie manis devies viens pats, pieklauvēja pie mana loga un sacīja, ka ir ieradies naktī, lai jautātu man padomu, kā viņam rīkoties tālāk. Pirms stundas viņš ir no žandarma saņēmis pavēli visā pagastā vēl nakts laikā izziņot, ka iedzīvotājiem jāpamet savas dzīvesvietas un caur Kuldīgu jādodas austrumu virzienā, jo tuvojoties ienaidnieks. Žandarms nav varējis norādīt galamērķi, un ir taču šausmīgi, ka ir jāpamet māja, sēta un jādodas nezināmajā uz Austrumiem. Līdz ar to viņš nolēmis lūgt man padomu, jo šajā grūtajā laikā viņam neesot neviena, kam varētu uzticēties. Viņš atjāja ar zirgu un tagad man jautāja, kas viņam darāms, – izpildīt pavēli vai ne. Ņemot vērā tā brīža stāvokli, es nevarēju zināt, vai tas viss nebija paredzēts manis iegāšanai, pēc tam apsūdzot mani valsts nodevībā, ja es būtu ieteicis viņam nepakļauties valdības rīkojumam. Tāpēc es sacīju, ka viņam kā pagasta vecākajam pašam ir jānes atbildība par savu rīcību un es šajā lietā nevaru un nespēju viņam sniegt padomu. Tad viņš, būdams ļoti izmisis, devās prom un, kā es vēlāk uzzināju, ar saviem piederīgajiem aizbrauca no savas saimniecības, par to informējot tikai tuvējos kaimiņus.

Ritasmā pie mana loga klauvēja otrreiz, un, kad es to atvēru, pie tā stāvēja Kuldīgas apriņķa priekšnieka kancelejas rakstvedis. Viņš šajā postenī strādāja jau mana brāļa laikā, un mans brālis viņu uzskatīja par uzticamu vīru. Viņa gados jaunā sieva tolaik sirga ar plaušu slimību, un mans brālis, lai viņam palīdzētu, lūdza man viņa sievu uz laiku uzņemt Kurmālē, lai tā varētu atpūsties un tiktu labi apkopta. Viņas [veselības] stāvoklis uzlabojās, un šī uzticamā pazišanās man tagad bija no svara. Šis pieklājīgais cilvēks sacīja, ka viņš ir ieradies, lai mani brīdinātu. Ar vakara pastu, ko viņš [saņē] no apriņķa priekšnieka [un kas viņam] ir jāizplata, ir pienākusi pavēle par manis un manas sievas izsūtīšanu uz Austrumiem. Varbūt es vēl varot kaut ko darīt, lai to novērstu. Es sirsnīgi pateicos par viņa līdzcietību un sacīju, ka viņam pēc iespējas ātrāk būtu jādodas prom no pagalma, lai viņu neieraudzītu mani cilvēki, kuri viņu noteikti atpazītu.

Es nolēmu nekavējoties mēģināt bēgt rietumu virzienā un liku sagatavot manu līnjdrošku – specifiskus Kurzemes ratus, ar kuriem var braukt caur uguni un ūdeni. Es vēlējos ņemt līdzi tikai mūsu mazos rokas koferus, un, ar sievu aizbildinoties, ka dosimies caur mežu uz Kuldīgu, mēs mežā pagriezto pretējā virzienā, mēģinot nokļūt pēc iespējas tālāk uz rietumiem, šādā veidā, cerams, aizbēgot no krieviem. Kad es plkst. 8 pēc rita kafijas

devos ārā un liku iejūgt ratus, pagalmā atskanēja briesmīgi manu strādnieku sievu un darbinieku kliegzieni. Viņi pēc brokastīm bija vēlējušies doties uz saviem dārziem, lai tos sagatavotu agrīnai sējai. Es uzsaucu, vai kas noticis, un viņi pārbijušies rādīja uz ziemeļrietumiem, kur no pakalnā esošā Kurmāles meža, caur kuru gāja zemes ceļš uz Kuldīgu, varēja redzēt jājam ulānu vienību ar melni sarkaniem karodziņiem uz pīķiem. Sieviešu kliegzieni palika skaļāki, jo viņas ticēja, ka ir pienākusi pēdējā stundiņa un tagad viņām tiks nogriezts deguns un ausis – kā jau viņas pēdējā gada laikā nepārtraukti bija dzirdējušas. Es pavēlēju viņām doties uz saviem dzīvokļiem un nekustēties no vietas. Pie manis pienāca mans uzticamais miesassargs un mūrnieks Kozlovskis, un es viņam sacīju: “Kāpiet nekavējoties linijdroškā un brauciet, cik vien ātri iespējams, uz Kuldīgu pie aprīnča priekšnieka un no manis viņam ziņojiet, ka pie mums ir ienākusi liela vācu karaspēka daļa.” Man bija skaidrs, ka tagad aprīnča priekšnieka kungs mani uz Austrumiem neizsūtīs. Es uzsaucu savai sievai un svainei, ka viņām vajadzētu pasaukt bērnus un doties dārzā uz verandu, jo es negribēju, lai viņas sveic ulānus mūsu sētā. Es došos pretī “ienaidniekam”, lai muižas cilvēki neredzētu mūsu prieku. Mums bija jāreķinās arī ar mūsu latviešu cilvēkiem, kuri vācu karavīros saskatīja ienaidniekus. Es pats devos ulāniem pretī. Viņi bija pareizi nogriezušies uz zemes ceļa un jāja pa aleju, kas bija pretī muižai. Tālu priekšā bija divi vīri, kuri man par pārsteigumu jautāja, vai es esot Brēdriha kungs. Kad es atbildēju apstiprinoši, viņi man sacīja, lai es dodos vien tālāk, viņu leitnants jānot šajā virzienā. Tik tiešām, leitnants jāja kopā ar aptuveni 18 vīriem. Tā bija lieliska Demmīnes²¹ ulānu karaspēka daļa. Es nespēju izklāstīt, kā es toreiz jutos [...], bet es atcerējos mana mirušā tēva vārdus, ka mēs noteikti piedzīvosim, kā vācu karavīri atkal soļos mūsu Dzimtenē.

[...] Aprīļa pēdējā dienā vēlā vakara stundā es vēl pavadīju fon Holšteina²² kungu, kamēr viņš, ejot Kuldīgas virzienā, pārbaudīja savus sargposteņus, un pēc tam mēs devāmies pie miera. Fon Holšteins gulēja viesistabā, kamēr es biju iededzis lampu un ar visām drēbēm gulēju hallē uz dīvāna. Es biju ļoti nemierīgs, jo reķinājos ar iespējamu krievu uzbrukumu, lai arī mēs dienas laikā nebijām neko dzirdējuši par krieviem, kas it kā tuvojas Kuldīgai. Jau bija pusnakts, kad mans brāļadēls, kurš bija ģimnāzists Kuldīgā un dzīvoja pie mūsu [ģimenes] draugiem Grābēm pansijā, mani modināja ar šādiem vārdiem: “Tēvoci, krievi atrodas Kuldīgā un šis nakts laikā jums uzbruks.” Es piecēlos, pamodināju fon Holšteinu un triecos uz stalli, lai bridinātu cilvēkus. Es atgriezos, un zēns izstāstīja man un [fon] Holšteina, ka līdz ar saulrietu Kuldīgā iejāja divi krievu dragūnu eskadroni, nekavējoties ieņemot visus ceļus, kas veda ārā no pilsētas rietumu virzienā, tādējādi neļaujot nevienam pilsētu atstāt. Tad viņi aplenca Grābu aptieku, meklējot mani. Mans brāļadēls dzirdēja, ka vahtmistrs saviem cilvēkiem sacīja: “Šeit viņa nav, bet mēs viņu savāksim nakts laikā viņa muižā.” Kurmāles dzīvojamā māja atrodas dārza un parka perimetrā, kas to padara grūti aizstāvamam. Es pamodināju savu kučieri, liku viņam nekavējoties iejūgt manu vieglo linijdrošku un sacīju [fon] Holšteina, ka es, protams, nekavējoties vedīšu prom savu sievu un [viņas] māsu. Es devu viņam padomu arī doties prom un ar saviem cilvēkiem ieņemt pozīcijas uz mežotā pakalna rietumos no muižas, no kurienes var apšaudīt visu muižu, turklāt no turienes var lieliski caur mežiem doties uz rietumiem un aizbēgt uz Aizputi. Par to fon Holšteina kungs neko negribēja dzirdēt, jo viņš neticēja, ka krievi tūlīt nakts laikā varētu uzbrukt. Es viņam sacīju, ka esmu pilnīgi par to pārliecināts, turklāt krieviem ir izdevies noskaidrot, ka [fon Holšteina] ulānu patruļa ir neliela. Viņš, protams, uzskatīja par pareizu, ka es vedu prom sievu un [viņas]

māsu, taču viņš pats nolēma palikt. Tā mēs braucām prom, un mana sieva ar namamātes gādību nodeva fon Holšteina kungam pieliekamā atslēgas.

Mēs tik tikko bijām pametuši sētu un sasnieguši mežu, kad sākās krievu uzbrukums muižai. Fon Holšteina kungam un viņa cilvēkiem izdevās izsisties cauri līdz mežam. Viens ulāns krita, kā arī viens, būdams ievainots, krita gūstā. Ar pārējiem fon Holšteina kungs aizbēga mežā un tālāk uz Aizputi, atkāpdamies nodarot krieviem lielus zaudējumus.

Pa to laiku kopā ar saviem piederīgajiem es devos cauri mežiem, pļavām un nelieliem lauku ceļiem Labraga virzienā, kur es ierados 1. maija agrā rītā, pa ceļam nesastopot nevienu krievu. Labragā es no sava brāļa uzzināju, ka 18 kilometrus uz dienvidiem Pāvilostā pie Sakas upes atrodas Pāzevalkas²³ kirasieri, kamēr piecus kilometrus uz ziemeļiem no Jūrkalnes atrodas krievu kavalērija. Vakar priekšpusdienā cauri Labragam esot jājuši pāzevalkieši, bet pēcpusdienā – krievi. Mūsu ierašanās dienā nebija redzami nedz vācieši, nedz krievi. Taču agrā nākamās dienas rītā, 2. maijā, Labragā ieradās mana uzticamā kolonista un kučiera Šmita dēls no Kurmāles un paziņoja, ka viņš ir ceļā uz Aizputi, taču ieradies, lai informētu mani par norisēm mājās. Viņš izklāstīja krievu uzbrukuma norisi un stāstīja, ka krievi ir nodedzinājuši darba zirgu stalli un divstāvu kungu māju, taču vecā koka kungu māja, kurā mēs dzīvojam, ir palikusi neskarta. Tāpat viņš stāstīja, ka ceļā starp Kuldīgu un Aizputi atrodas liela Demmīnes ulānu karaspēka daļa, kurā ir arī cilvēki, kas bija Kurmālē. Viņi jautājuši, uz kurieni viņš brauc, un, kad viņš atbildējis, ka pie manis, viņi lūguši nodot sveicienus un man pateikt, ka viņi ir ceļā uz Kuldīgu, lai pavisam padzītu krievus. Man esot jādodas atkal mājās.

Pēc tam es ar savu sievu nekavējoties devos ceļā. [...] Mums pretī brauca kāds zemnieks. Es pieturēju un sacīju, ka man ir jādodas uz Kuldīgu, un jautāju, vai tas ir droši un vai vācu karaspēks nav bloķējis ceļu. Viņš atbildēja: “Droši brauciet. Es tieši braucu no Kuldīgas. Tur vakar iegāja 10 000 krievu ar lielgabaliem.” Un tad viņš piebilda: “Un Kurmāli, kurai es tik tikko braucu garām, viņi ir nodedzinājuši, drupas joprojām kūp. Kurmāles saimnieks pats ir aizbēdzis un slēpjas mežā, taču viņš tiek meklēts un viņu atradīs. Viņš noteikti ir spiegs. Un vienu versti²⁴ no šejienes mežā pie Biržu mežsardzes atrodas krievu dragūnu patruļa, kura apsargā ceļu.” Viņš aizbrauca tālāk. Es, protams, pagriezu zirgus un lēnām braucu atpakaļ [...], un rikšiem devos pa ceļu cauri Apriķu muižai, kas veda uz Liepāju.

[...] Aizputē es devos uz pili pie Pāzevalkas kirasieru komandiera. Pēc tam, kad viņš bija izdzirdējis, ka es esmu [tās] muižas īpašnieks, kurā notika uzbrukums Demmīnes ulāniem, viņš mani uzrunāja, un tā izvērtās par ilgstošu sarunu. Viss, ko es stāstīju par stāvokli Krievijā, atstāja uz viņu lielu iespaidu. Viņš man jautāja, ko es plānoju darīt, un es sacīju, ka, manuprāt, labākais veids, kā es varētu kalpot vācu lietai, būtu doties uz Vāciju, lai tur savas zināšanas par apstākļiem Krievijā liktu lietā.

Darba sākums Berlīnē

[...] Baltiešu stāvoklis bija smags – viņi bija tīri vācieši, taču viņus saistīja cara pavaltstnieku zvērests, un viņi ar degmi cīnījās pret Vācijas impēriju. [...] Taču baltieši cīnījās nevis kāda vācu kunga labā, bet gan neuzticama tirāna labā, kas par viņu uzticību atmaksāja ar zemiskām vajāšanām, kas pēc visām cilvēciskām un dievišķām tiesībām atcēla viņu pienākumu būt lojāliem. Es to uztvēru kā dvēselisku atvieglojumu, kad cara dragūni

ar pavēli iznīcināt manus piederīgos un mani iegāja Kuldīgā. Ar to es biju atbrīvots no saviem pienākumiem pret caru. Ar Krieviju un maskavisko mani vairs nekas nesaistīja.

Protams, cilvēkiem bija dažāda izpratne un uztvere. Es gribu minēt atsevišķas personas, kas bija tik tālu [sevi] apraiņējušas, ka baltiešu sabiedrībā viņi vairs netika uzskatīti par vienlīdzīgiem, kā, piemēram, grāfs Konstantīns Pālēns,²⁵ kuram savulaik pirmās boļševiku revolūcijas laikā²⁶ bija konflikts ar manu brāli un kuru no vācu skatpunkta varēja uzlūkot tikai kā renegātu. Viņš, starp citu, arī atradās vilcienā, ar kuru mēs kara pieteikuma dienās pametām Berlīni. Viņš brauca nevis caur Mēmeli, bet gan pa Eidkūņu–Virbales²⁷ dzelzceļu un tur piedzīvoja, kā viņu un pārējos krievus, kas atradās vilcienā, krievu karaspēks nepārļaida pāri robežai, kuru tas kontrolēja. Vilciena vadītājs bija spiests doties atpakaļ uz Eidkūņiem. Ņemot vērā, ka neilgi pēc tam sākās karadarbība, vilciens turpināja braukt atpakaļ, un tas tika novirzīts uz blakus esošām sliedēm. Bija atkal jāgaida, līdz tas piecu līdz sešu nedēļu laikā nonāca Dancigā.²⁸ Tur ceļotājiem atļāva kāpt kuģi un doties mājup caur Zviedriju. Pasažieriem bija jādodas grupās pa četri, un tos uz ostu pavadīja žandarmi. Grāfs Konstantīns Pālēns atļāvās attālināties no vilciena, kam bija jāturpina ceļš pa dzelzceļu, un doties tālāk pa ietvi. Kad žandarms vērsa viņa uzmanību uz to, ka tas ir pretrunā norādēm, grāfs sacīja: “Es taču līdz ostai varēšu aiziet arī pats. Es esmu grāfs Pālēns un [personīgi] labi pazīstu jūsu ķeizaru,” uz ko žandarms atbildēja ar spēcīgu [šautenes] laides sitienu pa [grāfa] ribām, pamudinot viņu atgriezties pie vilciena, ar vārdiem: “Šāds krievu mēsla grāfs pazīstot ķeizaru!” Grāfs bija pietiekami mierīgs, lai šo piedzīvojumu izstāstītu pēc atgriešanās mājup Jelgavā [...]. Tā kā viņš plašās aprindās nebija ļoti gaidīts, žandarma sniegtais [grāfa] raksturojums Dancigā vēl saglabājās ilgu laiku.

[...] Daudz biežāk par atsevišķajiem grāfa Konstantīna Pālēna domubiedriem bija [redzami] tādi baltieši kā barons Hamilkārs fon Felkerzāms,²⁹ kurš bija Kurzemes pārstāvis Krievijas Valsts domē, kā arī Kurzemes [muižniecības] zemes pilnvarotais grāfs Reiterns-Nolkens,³⁰ viņi pārstāvēja viedokli, ka nodotais zvērests viņus saista ar caru. Felkerzāms savā runā [Krievijas Valsts] domē sacīja: “Mēs veiksīm savus pienākumus pret caru un impēriju līdz pēdējam, bet nekad neaizmirsīsim, ka esam vācieši.” Ja šie vīri būtu domājuši citādāk, Kurzemes muižniecība viņus nekad nebūtu ievēlējusi tos pārstāvēt Valsts domē un padomē. Tā bija nostāja, kas atbilda vecajai ģermāņu lēņu uzticībai un kas bija jāatzīst, kaut arī tai varēja nepiekrīst.

Baltijas vāciešu lielais vairums vēlējās vācu zobena uzvaru, cerot, ka tas atbrīvos viņus no krievu atkarības un nesis pievienošanu [Vācijas] impērijai. Šāds uzskats bija plaši izplatīts un vispārpieņemts un, ņemot vērā nekrietno izturēšanos pret mūsu tautu, kuru cars piecieta, ar paša parakstītiem likumu priekšrakstiem iznīcinot vācu kolonistu zemnieku īpašumus,³¹ jebkāds pienākums cīnīties par Krieviju un caru bija zudis. Bet katram vācietim Krievijā bija tiesības pievienoties Vācijas impērijas cīņai pret maskavismu. Šādas pārlicības pārņemts, es toreiz nolēmu pamest Kurzemi.

Nākamajā dienā pēc mūsu ierašanās Berlīnē es uzmeklēju slepenpadomnieku Teodoru Šimani,³² kuru es pēdējo reizi redzēju Kuronijas³³ 100 gadu jubilejas svinībās 1908. gada septembrī Tērbatā. Viņš pelnīti [Vācijas] impērijas vadošajās aprindās tika uzskatīts par lielisku Krievijas pazinēju. [...] Tā bija aizkustinoša atkalredzēšanās, un man Šimanim bija jāizstāsta viss, ko es redzēju un pieredzēju Krievijā pirmajā kara gadā.

Jau 1905. gadā pirmās boļševistiskās revolūcijas laikā Krievijā, kad baltieši bija grūtībās, pēc slepenpadomnieka Teodora Šimana iniciatīvas Berlīnē sanāca kopā vairāki prominenti baltieši, kuri rusifikācijas sākumā bija pametuši Dzimteni, lai Berlīnē sev radītu

jaunu dzīvi, veidojot Baltijas Uzticības padomi,³⁴ pie kuras piederēja tās priekšsēdētājs justīcijas padomnieks fon Vē,³⁵ pazīstamais baznīcas vēsturnieks Ārends Būholcs,³⁶ Berlīnes pilsētas bibliotekārs, slepenpadomnieks profesors Zēbergs³⁷ un citi. Šie paši kungi arī tagad bija sanākuši kopā, lai kā valstsvācieši pēc iespējas vairāk veicinātu baltiešu intereses. Šīmanis mani uzaicināja uz sēdi, un tagad man bija iespēja šiem uzticamajiem tautiešiem sniegt kopbildi par stāvokli Dzimtenē un Krievijā, kā arī panākt kopīgu sadarbību. Tā kā pēc Baltijas Uzticības padomes statūtiem biedri varēja būt tikai valstsvācieši, mani ielūdza piedalīties visās sēdēs kā viesim. Uzticības padomei bija lielisks un taisnīgs priekšsēdētāja vietnieks barons Rihards fon Bērs,³⁸ kurš man bija tuvs draugs un korporācijas biedrs. Viņš vienlaicīgi bija arī *Berliner Lokalanzeiger*³⁹ redaktors, kur viņš kā referents rediģēja ar Krieviju saistītos jautājumus. Līdz ar to mums jau no paša sākuma bija iespēja šajā daudz lasītajā avīzē piedāvāt sabiedrībai savu skatījumu par Krieviju.

[...] Baltijas Uzticības padomē kancleram fon Betmanim-Holvegam⁴⁰ tagad tika gatavots raksts,⁴¹ kuru ir parakstījuši desmiti tūkstoši, prasot Baltijas aneksiju Vācijas impērijai izvirzīt kā vienu no vācu tautas kara mērķiem. Lai iegūtu vajadzīgos apmērus, šī lieta tika rūpīgi gatavota, jo bija nepieciešams, lai [raksts] pauž sabiedrības viedokli. [Rakstam] bija liels atbalsts, pateicoties skaidrojošajam darbam, kuru veica mūsu četriņieks – Rorbahs⁴² un es, kamēr Šmits⁴³ darbojās vairāk ar presi un Hākens⁴⁴ galvenokārt apstrādāja materiālus.

Sākotnēji manas uzturēšanās laikā Berlīnē es, protams, aizbraucu arī uz Frankfurti pie Oderas, lai apraudzītu, kā tur dzīvo mani brāļi un māsa un sveicinātu tur esošos radniekus [...]. Izmantojot izdevību, es devos vizītē arī pie apgabala prezidenta Fridriha fon Šverīna.⁴⁵ [...] Viņš bija pazīstams ar to, ka ir strādājis pie Prūsijas karaliskajām [kolonistu] nometināšanas komisijām Pozenē⁴⁶ un bija celmlauzis zemnieku nometināšanai austrumos no Elbas. [...] Mani uzņēma ļoti laipni. Viņu interesēja mans [kolonistu] nometināšanas darbs Kurzemē, par kuru viņš bija jau dzirdējis. Viņš rūpīgi mani uzklusīja un saveda mani kopā ar kungiem no Iekšējās kolonizācijas veicināšanas biedrības⁴⁷ un [kolonistu] nometināšanas biedrības “Pašu zeme”.⁴⁸

[...] Šajā sabiedrībā, kas pulcējās pie apgabala prezidenta, es pirmo reizi ieguvu kopskatu par kolonizācijas garu un bagātību, kas vācu zemniekos joprojām mita ar tikpat spītīgu mērķtiecību, kāda bija sastopama pie Krievijas kolonistu zemniekiem. No tā es guvu skaidru atziņu, ka nav nekā svarīgāka mūsu kara mērķu sasniegšanai kā iespēja Austrumos, īpaši mūsu Baltijas dzimtenē, pierādīt, ka vācu tautas lielā vajadzība pēc zemnieku nometināšanas var tikt apmierināta. Tādēļ es nolēmu visu savu propagandu par Dzimtenes pievienošanu vācu impērijai balstīt uz šīs domas [...].

Turpmāk es apmeklēju arī Iekšējās kolonizācijas veicināšanas biedrības priekšsēdētāja vietnieku slepenpadomnieku Zēringu.⁴⁹ Es viņā saskatīju augsti izglītotu vācieti ar priekšzīmīgu raksturu, ar visaptverošām zināšanām agrārās un kolonizācijas vēstures jautājumos, kā arī ar lielu interesi par politiku un valstsvīra [cienīgu] pasaules skatījumu. Aizkustinoša bija viņa sirsniņā līdzjūtība, ko viņš juta pret Baltijas vāciešu smago likteni un cīņu, un viņa interese par manu kolonizācijas darbu raisīja aktīvu domu apmaiņu.

Brauciens uz Kurzemi

[...] Jūlija beigās slepenpadomnieks Zērings mani informēja, ka kanclers viņam ir devis uzdevumu doties izzinošā braucienā pa okupētajiem Austrumu apgabaliem un ka

viņam ir nolūks augustā doties uz Lietuvas militārās pārvaldes apgabalu un no turienes tālāk uz Kurzemi un Poliju. Tai laikā vācu karaspēks jau atradās aiz Jelgavas⁵⁰ un bija izrāvies uz priekšu pie Rīgas un Daugavas, un vecā Jelgava, Kurzemes galvaspilsēta, ar savu kādreizējo hercogu rezidenci jau atradās aiz vācu galvenajām kaujas līnijām. Kancelers vēlējās, lai slepenpadomnieks viņam šī brauciena rezultātā sniedz priekšstatu par šo apgabalu saimniecisko vērtību, jo viņš plānoja tos izmantot kā rokas ķilu eventuālajās miera sarunās ar Krieviju. Es tajā saskatīju zināmu mūsu izvērstās propagandas ietekmi, un man tagad bija ļoti svarīgi nonākt Dzimtenē, lai uzņemtu ar to sakarus un iegūtu pilnvaras turpināt savu politisko darbību. Līdz šim es propagandas darbus veicu ar personīgo kapacitāti.⁵¹ Tā būtu daudz efektīvāka, ja ar savu autoritāti aiz tās stāvētu kāda [lielāka] zemes pārstāvniecība. Tā kā es redzēju, ka slepenpadomnieks bija zināmā mērā uztraucies par spējām orientēties svešajā apgabalā, es viņam ierosināju ņemt mani līdzi braucienā kā ceļa pazinēju, jo es varēju viņu iepazīstināt ar [vietējiem] apstākļiem, kurus viņš vēlējās tuvāk izpētīt. Taču pāri visam man tas būtu liels gandarījums un prieks, ja es varētu viņu izvadīt pa manām vācu zemnieku [kolonistu] apmetnēm. Slepenpadomnieks ar prieku piekrita manam ierosinājumam, un viņam nebija sarežģīti caur Reihskancelejas ārvalstu dienesta centrāli man sagādāt atvaļinājumu viņa pavadīšanai. It īpaši tāpēc, ka mans tiešais priekšnieks ģenerālkonsuls Kiliāni⁵² mana referāta vietā par krievu presi saņēma tādu pašu no Aksela Šmita, kurš bija gatavs mani aizvietot prombūtnes laikā.

Par gaidāmo slepenpadomnieka braucienu es nekavējoties informēju brāli, un man bija prieks neilgi pēc tam personīgi iepazīties ar fon Goslera kungu,⁵³ kurš dienesta vizītes laikā Berlīnē mani apciemoja, lai par slepenpadomnieka Zēringa braucienu uzzinātu ko vairāk. Es viņam ierosināju telefoniski sazināties ar slepenpadomnieku, kurš ļoti priecājās iepazīties ar Lietuvas militārās pārvaldes vadītāju.⁵⁴ Izmantojot gadījumu, fon Goslera kungs man izstāstīja, ka līdzās pašreizējam pārvaldes apgabalam Krievijai atņemtajā Kurzemē tiks veidota jauna "Kurzemes militārā pārvalde", par kuras priekšnieku tiks iecelts viņš. Par viņa pēcnācēju Lietuvā ir iecelts kāds princis Īzenburgs.⁵⁵ Viņš ielūdza mani un slepenpadomnieku kļūt par viņa viesiem mūsu uzturēšanās laikā Lietuvā. Kā galamērķi viņš norādīja Tilzīti,⁵⁶ no kurienes viņš vada sava militārā apgabala pārvaldi.

Augusta vidū mēs sākām ceļojumu uz Austrumiem un sveiki un veseli ieradāmies Tilzītē. Tur es uzzināju, ka fon Goslera kungs manu brāli jau bija nosūtījis uz Kurzemi, dodot viņam uzdevumu veikt visus nepieciešamos pasākumus, lai nosargātu zemes ražu. Vienlaikus fon Goslera kungs man darija zināmu, ka viņš pēc mana brāļa lūguma ir uzticējies viņam Kuldīgas apriņķa militāro pārvaldi, ņemot vērā apstākli, ka viņš jau krievu [laikā] strādāja par apriņķa priekšnieku. Man tas sagādāja patiesu prieku, jo man uzreiz bija skaidrs, kādu iespaidu tas atstās uz apriņķa iedzīvotājiem, pie kuriem mans brālis bija ieredzēts. Viņš baudīja lielu uzticību, ņemot vērā viņa pārvaldes darbu krievu laikos. Taču vislielākā nozīme tam bija saistībā ar iedzīvotāju politisko nostāju pret okupācijas varu. Es sacīju fon Goslera kungam, ka turpmākai attīstībai ir ļoti nozīmīgi apriņķu priekšnieku amatos piesaistīt vīrus, kas pilnībā pārzina zemes apstākļus un, protams, ir iepazīlušies arī ar valstsvāciešu jautājumiem.⁵⁷

Vietējo valodu pārzināšana apriņķu priekšnieku darbu ļoti atvieglotu, it īpaši [saskarē] ar latviešiem, kuriem no jauna radies uzticība vecajai vācu pārvaldei, kura tos ir paglābusi no rusifikācijas. Fon Goslera kungs bija līdzīgos ieskatos, un tas mani radīja lielu gandarījumu. Viņš man jautāja, vai es viņam varu ieteikt piemērotas personas. Es nosaucu Veimāras lielhercoga pils pārvaldnieku grāfu fon Mēdemu,⁵⁸ vecu Tērbatas kuronieti, kurš

savu lielīpašumu Kuldīgas apriņķī savulaik pārdeva un kļuva par Vācijas pavalstnieku. Mana propagandas darba ietvaros grāfs mani bija ielūdzis uz Veimāru, kur es baudīju viņa laipno viesmīlību, kā arī Veimāras pilsētas baznīcā runāju par Austrumiem un Baltijas likteni. Šajā baznīcā bija sludinājis arī Luters,⁵⁹ un šeit patriotiskās apvienības regulāri rīkoja priekšlasījumus par karu, kurus rosīgi apmeklēja Veimāras iedzīvotāji. Lai gan esmu Tērbatā studējis teoloģiju, šajā baznīcā es pirmo reizi mūžā runāju no kanceles. Uzturēšanās laikā grāfa mājās tika daudz runāts par nākotni un mūsu Dzimtenes cerībām, un es ieteicu fon Goslera kungam grāfu Jelgavas–Dobeles apriņķa priekšnieka postenim. Vecajā zemes galvaspilsētā Jelgavā atradās muižniecības pārstāvniecība, tādēļ tā arī bija dzīvesvieta daudzām pie muižniecības piederošām ģimenēm, pie kurām piederēja arī grāfa Mēdema ģimene kā viena no vecākajām dižciltīgajām zemes dzimtām. No visām pusēm [grāfs fon Mēdems ir] radniecīgi saistīts ar muižniecību, kā kuronietis [pazīstams] ar izglītotajām vācu akadēmiskajām aprindām, draudzīgs un populārs, kā bijušais lielgruntnieks labi pazīst arī lauku iedzīvotājus. Viņš likās īpaši piemērots Kurzemes militārās pārvaldes centrālajā mītnē kā apriņķa priekšnieks.

Par Aizputes apriņķa priekšnieku iecēla baronu Otto fon Bēru,⁶⁰ kurš jau ilgāku laiku bija dzīvojis Vācijā, turpretī Grobiņas apriņķi saņēma landrāts⁶¹ Arnolds Kreicburgs,⁶² mans kaimiņš no bērnu dienām, kurš jau kā jaunietis bija devies uz Vāciju. Ventspils apriņķī [par priekšnieku] iecēla muižnieku grāfu Keizerlingu no Austrumprūsijas, kurš, pateicoties radnieciskiem sakariem Kurzemē, labi pazina zemi, savukārt Tukumā iecēla arī muižnieku no Austrumprūsijas, rotmīstru van Zetenu. No pašas zemes Talsu apriņķī fon Goslera kungs iecēla muižnieku baronu Anatolu fon Brinkenu.⁶³ Viņš bija vienīgais, kurš vēl bija Krievijas pavalstnieks, taču viņš jau no sākuma ir piederējis pie mērķtiecīgākajiem pārstāvjiem izšķirošajā cīņā pret krievisko, un viņš baudīja lielu popularitāti latviešu lauku iedzīvotāju vidū. Pilsētas apriņķi Liepājā pārvaldīja policijas priekšnieks Beherers, kuram kā pirmo saimniecības virsnieku⁶⁴ piekomandēja kurzemnieku, brīvkungu Knigi,⁶⁵ kurš vēlāk kļuva par Liepājas un Grobiņas apriņķa priekšnieku. Brīvkungs Knige bija Reihstāga deputāts un fon Goslera kunga frakcijas biedrs.⁶⁶

Militārās nepieciešamības dēļ Grobiņas apriņķis neilgi pēc militārās pārvaldes izveides tika apvienots ar Liepājas pilsētas apriņķi, kurā par apriņķa priekšnieku iecēla Liepājas policijas priekšnieku, bet landrātu Kreicburgu kā apriņķa priekšnieku pārcēla uz Bauskas apriņķi. Par galvaspilsētas Jelgavas priekšnieku kļuva Kēnigsbergas advokāts Zerafims.⁶⁷ Viņa brālis,⁶⁸ Kēnigsbergas profesors un pilsētas bibliotekārs, kļuva par skolu un baznīcas lietu vadītāju militārās pārvaldes centrālajā nodaļā. Abi brāļi man bija ļoti tuvi draugi. Viņi bija lieliski vīri, kuriem kā dzimušiem jelgavniekiem bija dziļas zināšanas par apstākļiem zemē, kas viņu svarīgajos amatos bija absolūti nepieciešamas.

Visos pārējos amatos galvenajā pārvaldē un tās centrālajā, saimniecības, mežu un juridiskajā nodaļā fon Goslera kungs iecēla valstsvāciešus, izcilas personības. Ar to viņš savai pārvaldei bija radījis rīku, ar kuru uzturēt kārtību frontes aizmugurē zemē, kura viņam tika uzticēta un kurā viņš sastapās ar ārkārtīgi sarežģītiem apstākļiem. Zeme atguvās no smagajiem kara postījumiem, un [viņš] izpelnījās dziļu cieņu ne tikai sev, savai pārvaldei, ķeizaram un reiham, bet arī ieguva iedzīvotāju simpātijas un uzticību, kas radīja priekšnoteikumus, lai zemes vācieši un arī visu latviešu iedzīvotāju pārstāvji 1917. gadā [Kurzemes] Zemes sapulcē⁶⁹ vienbalsīgi nolemtu lūgt ķeizaram un reiham aizsardzību, lūdzot arī tās pievienošanu reiham.

Laikam nekad tik smaga un ilgstoša kara laikā okupētas zemes pārvaldei nav izdevies tik dabiski sasniegt patiesi spīdošu rezultātu politiskā ziņā, turklāt zemē, kura jau visu pirmo kara gadu bija smagi cietusi no krieviem un kurai bija jānes smagas nastas. Tas nebūtu bijis iespējams bez fon Goslera lielajām valstsvīra dotībām, kurš spēja aptvert šīs svešās zemes problēmas un apmierinoši novest tās līdz atrisinājumam. Lai arī [Vācijas] impērijas sabrukuma rezultātā viņa lielās pūles šķietami ir bijušas veltas, tas nebūt tā nav, jo viņa darba rezultāts ir redzams Baltijas apgabala politisko problēmu [risinājumā], un viņa iespaidu mēs vēl varam sajūst šodien, kad vācu pārvalde atkal atrodas Baltijas zemēs. Būtu vēlams, lai tā novērtētu fon Goslera kunga lielās pūles un panākumus, ņemot tos par priekšzīmi.

Mūsu uzturēšanās Tilzītē ilga tikai dažas dienas. 18. augustā, ķeizara Franča Jozefa⁷⁰ dzimšanas dienā, triecienā tika ieņemts spēcīgais Kauņas cietoksnis, un ekselence fon Harbū,⁷¹ Hindenburga⁷² etapa priekšnieks, kura mītne tajā laikā arī atradās Tilzītē, par godu sabiedrotajam Viņa Majestātei rikoja pusdienas, uz kurām viņš uzaicināja arī mūs. Man bija liels prieks atkal redzēties ar šo izcilo un labvēlīgo ģenerāli, kuram pateicoties mēs galu galā nonācām saskarē ar fon Goslera kungu. Viņš ielūdza slepenpadomnieku Zēringu un mani pēcpusdienā doties izbraucienā Kauņas virzienā, tā laikā man bija iespēja redzēt lielos vilcienus ar krievu karagūstekņiem, kuri bija padevušies Kauņas iekarošanas laikā.

Nākamajā dienā [mēs] uzsākām braucienu uz Kurzemi. Brauciens noritēja divās automašīnās. Vienā sēdēja fon Goslera kungs ar slepenpadomnieku, šeit vietu kā trešais atradu arī es. Tikmēr otrajā automašīnā brauca fon Goslera kunga tuvākie līdzstrādnieki. Ceļš mūs veda caur skaisto Mēmelzemi, un Neištates⁷³ tuvumā mēs šķērsojām veco Krievijas robežu. Lielu iespaidu uz slepenpadomnieku atstāja nepabeigtas grieķu ortodoksālās baznīcas būve, kuru es viņam parādīju un kura atradās kāda krievu ciemata vidū. Tā bija uz [Krievijas] Zemnieku agrārbankas pirktas muižas zemes, tīri katoliskā un lietuviskā apvidū, taču [ciematu] apdzīvoja krievu zemnieki. Tādējādi šī maskaviskā tauta ir izvirzīta līdz pat Vācijas impērijas robežai. Uzskatāmāk vairs nebija iespējams parādīt, kā cars vēlējās no to dzimtajām vietām padzīt savus pavalstniekus – sveštautiešus.

Mūsu pirmās dienas brauciena mērķis bija pie skaista ezera augstienē esošā apriņķa pilsēta Telši, Lietuvas militārās pārvaldes priekšnieka mītnes vieta, viņš ar fon Goslera kungu bija pazīstams jau no agrākiem laikiem. Majors, kuru smagi ievainoja Rietumu frontē. Viņš mūs uzņēma ar lielu laipnību, un mēs [šeit] pavadījām skaistu vakaru, kurā kā ēdiens tika pasniegti ārkārtīgi skaisti vēži no Telšu ezera. Slepenpadomnieks Zērings, kuram es vairākkārt iepriekš un arī šajā braucienā esmu stāstījis par manas Dzimtenes priekšrocībām, ieraudzījis mani, pār galdu norādoši smīnēdams vēžu virzienā, sacīja: “Tik varenius vēžus un tādā daudzumā es vēl nekad neesmu redzējis, un kā tāda jau jums Kurzemē noteikti nav, neskatoties uz visām jūsu Dzimtenes priekšrocībām.” “Daudz vareņāki, slepenpadomnieka kungs,” es sacīju, un viņš droši atbildēja, ka tas nav iespējams. Vakars norisinājās Telšu pilsētas vienīgajā labajā viesu namā, kas, protams, piederēja vecai Austrumu ebrejietei, un šeit mēs apmetāmies arī uz nakti. Nākamās dienas agrā rītā plkst. 7 bija jāsāk brauciens uz Kurzemi. Pēc vakariņām es neuzkrītoši devos pie vecās ebreju saimnieces un teicu, ka viņai līdz plkst. 5 rītā, pārējiem kungiem nemanot, man ir jāsadā aptuveni 100 vēži, lai arī ko tas prasītu, bet, ja iespējams, tiem vajadzētu būt vēl lielākiem par mums servētajiem. Viņa sacīja, ka darīs visu iespējamo un nekavējoties nosūtīs zemniekus ķert vēžus. Nākamās dienas agrā rītā, kad es ap plkst. 6 atstāju savu

istabu, viņa bija maisā iesaiņojusi 100 milzīgus vēžus. Tā kā es automašīnā sēdēju priekšējā sēdekli līdzās vadītājam, es viņam uzticēju vērtīgo guvumu, un viņš to novietoja zem mūsu sēdekļa tā, ka nedz slepenpadomnieks, nedz fon Goslera kungs to nepamanīja.

Par ceļojuma otrās dienas galamērķi bija jāklūst Kuldīgai, kur mūs gaidīja mans brālis. Es nebraucu īsāko ceļu, bet pēc Kurzemes robežas šķērsošanas garā autobrauciena laikā veicu nelielus apkārtceļus, lai izvadītu kungus caur īpaši skaistiem Dzimtenes apvidiem, un man tas veiksmīgi izdevās. Viņi bija sajūsmināti par mežiem un muižām, kā arī par auglīgo zemi, kuras vasaras lauki izskatījās lieliski. Ierodoties [virsnieku] klubā, mūs sagaidīja mans brālis, kurš uz sagaidīšanu bija uzaicinājis visu vadošo [pilsētas] vācu sabiedrību. Ar saviem vēžiem es slepus devos caur dārzu uz [virsnieku] kluba virtuvi, kur mani draudzīgi sveica mūsu krietnā saimniece. Es viņai ierosināju vēžus nekavējoties kārtīgi izvērīt, pagatavot un likt vakariņu galdā tieši pretī slepenpadomniekam Zēringam paredzētajai vietai. Pie galda es sēdēju pretī slepenpadomniekam, fon Goslera kungam un manam brālim, un, kā jau ierasts mūsu Dzimtenē, pirms pamatēdiena tika pasniegtas uzkodas, pie kurām tad uz galda starp mums jau stāvēja milzīgie vēži. Kad vecā slepenpadomnieka Zēringa skatiens krita uz milzīgajiem vēžiem, viņš iesaucās: "Fon Goslera kungs, apskatieties uz šiem vēžiem, Brēdrihs patiešām nav melojis!" Tikai ar piepūli es spēju palikt nopietns, un tikai daudz vēlāk Berlīnē es viņa sievai atklāju patiesību par vēžiem. Viņa par to karaliski smējās un ķircināja savu vīru, ka viņš tos uzskatījis par Kurzemes vēžiem, pat braukdamas veselu dienu ar mani un vēžiem vienā automašīnā no Lietuvas uz Kuldīgu. Mūsu Dzimtenes goda dēļ jānorāda, ka arī Kurzeme ir bagātīga ar varenim vēžiem, bet šādā veidā bija vienkāršāk pārliecināt slepenpadomnieku.

Pēc vakariņām mēs vēl ilgi sēdējām kopā brīnišķīgā noskaņojumā, kas mūs pārņēma Kuldīgā. Tagad mēs esam piedzīvojuši, ka vācu ķeizara un karaspēka pārstāvji ir ienākuši mūsu Dzimtenē un mūsu labajā pilsētā Kuldīgā, lai to pārvaldītu. Gandrīz visi klātesošie bija veci Tērbatas studenti, paužot [...] sajūsmu, milestību un ilgas pēc vācu Tēvzemes šajās nozīmīgajās stundās, kurās mēs cerējām uz visiem laikiem būt atbrīvoti no Krievijas un zem vācu zobena aizsardzības just aicinājumu sākt jaunu dzīvi un darbu. Man radās iespaids, ka šī dziļi dvēseliskā sajūsma atstāja iespaidu arī uz fon Goslera kungu, slepenpadomnieku un citiem valstsvācu kungiem, un tas radīja labus priekšnoteikumus viņu smagajam, bet lielajam uzdevumam.

Fon Goslera kungs ar savu štābu jau nākamajā dienā turpināja ceļu uz Jelgavu, kamēr slepenpadomnieks palika Kuldīgā, kur viņš vēlējās apskatīt un izpētīt manas kolonistu nometināšanas vietas. Es ar viņu braucu uz Kurmāli un, izmantojot kartes, vispirms demonstrēju viņam katras atsevišķās kolonistu apmetnes plānus un vadlīnijas, bet pēc tam kopējo mana darba plānu Kuldīgas apkārtnē. Pēc tam es vēl šajā un nākamajās dienās ar viņu devos izbraucienos pa nometināšanas vietām, iepriekš informējot kolonistus, lai tie sapulcējas skolās un pagastmājās, sniedzot slepenpadomniekam kopēju iespaidu par zemes vācu zemniekiem. Planīcā, kuras vienmērīgais dalījums slepenpadomniekam īpaši patika, mēs dzērām kafiju un viņš ilgu laiku sarunājās ar šeit esošās kolonijas galvu, manu seno uzticības personu un draugu Jēkabu Šmitu. Kad viņam tika jautāts, kas viņu ir pamudinājis galu galā pamest Volīniju un doties uz Kurzemi, pie tam ņemot vērā, ka Volīnijā ir skaista zeme, 1908. gadā tur viss vēl bija mierīgi un krievu pārvalde vēl nebija sākusi vācu kolonistu tirdišanu, Šmits atbildēja: "Mūsu kungs Brēdrihs toreiz sacīja, ka, visticamāk, drīzumā sāksies karš starp Krieviju un Vācijas impēriju un Austriju. Tad Volīnija kļūs par galveno karalauku, kur neviens akmens uz otra vairs nepaliks un mēs, vācu

zemnieki, starp krieviem tur iesim zudībā. Bet Kurzeme atrodas nomaļus un robežojas ar Prūsiju. Karā Vācija uzvarēs, un Kurzeme noteikti iekļausies reihā. Tas viņam un pārējiem bija galvenais iemesls izceļošanai.” “Un vai jūs tam tiešām ticējāt?” – jautāja slepenpadomnieks. Jēkabs Šmits satraucies sacīja: “Vai tad viņam nebija taisnība? Volīnija tagad ir sagrauta un nodedzināta, un krievi ir visus kolonistus aizdzinuši uz Sibīriju, bet šeit mēs esam glābti, un viņa brālis tagad ir valstsvācu apriņķa priekšnieks!”

Kad mēs bijām atgriezušies Kuldīgā, slepenpadomnieks man sacīja: “Ja ir iespējams iegūt tik lielu zemnieku uzticību un lojalitāti, kā tas ir izdevies jums, tad kolonizācijai būs panākumi!” – “Tā ir taisnība, taču, lai kolonizācija izdotos, ir nepieciešams arī pietiekams daudzums zemes, lai to var nodot kolonistiem par piemērotu naudas summu. Kā jau jūs šodien redzējāt, abas lietas šeit ir iespējamas, un cerams, ka arī nākamajās dienās es jums to varēšu parādīt.” Viņš man piebalsoja un piekrita visam, ko redzēja turpmākajās dienās.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ Silvio Brēdrihs-Kurmālenš (*Silvio Alois Max Broedrich-Kurmahlen*, 1870–1952) – vācbaltiešu publicists, muižnieks, zemes kolonizācijas jautājumu speciālists. Dzimis Jelgavā, 1889.–1892. gadā studējis teoloģiju Tērbatas (Tartu) Universitātē. Atgriezies Kurzemē, apsaimniekojis Kurmāles muižu, par kuras īpašnieku vēlāk kļuva. 1901.–1902. gadā arī Labraga muižas īpašnieks. Darbojies Kuldīgas pilsētas domē, piedalījies 1905. gada revolūcijas apspiešanā. Aktīvi uzpircis muižu īpašumus un organizējis vācu kolonistu ievēšanu Kurzemē, galvenokārt no Volīnijas guberņas, veidojot kolonistu apmetnes Kuldīgas apriņķī un citos tuvējos apriņķos. Pirmā pasaules kara laikā publicējis vairākas brošūras, vēltītas Baltijas zemēm un tam, ka Vācijai nepieciešama to aneksija. 1918. gadā kļuvis par *Landgesellschaft Kurland* direktoru un organizējis zemes uzpirkšanu, kas paredzēta Baltijas kolonizācijai. Pēc kara dzīvojis Kauņā, 1926. gadā strādājis Iekšējās kolonizācijas veicināšanas biedrībā Berlīnē. No 1929. gada pasniedzis lauksaimniecības pamatus Jeserihā, Brandenburgā. No 1945. gada dzīvojis Holšteinā. Miris 1952. gadā.
- ² SILVIO BROEDRICH. Kampf um Deutschen Lebensraum. Manuskript. o.O. 1943, S. 590.
- ³ Ibidem, S. 443, 449–454, 461–464, 469–472, 480–483, 516–520, 562–571.
- ⁴ Pilsēta Vācijā līdz 1920. gadam, kad tā administratīvi tika iekļauta Berlīnē.
- ⁵ Pilsēta Austrumprūsijā, mūsdienās – Čerņahovska, Krievija.
- ⁶ Pilsēta Austrumprūsijā, mūsdienās – Klaipēda, Lietuva.
- ⁷ Vācija pieteica karu Krievijai 1914. gada 1. augustā.
- ⁸ Pilsēta Lietuvā pie Bārtas upes, 2 kilometrus uz dienvidiem no Latvijas robežas.
- ⁹ *Magdeburg* – pirmais *Magdeburg* klases vieglais kreiseris, uzbūvēts 1912. gadā. 1914. gada augustā iesaistīts karadarbībā Baltijas jūrā. 26. augustā pie ieejas Somu līcī Osmusāres salas tuvumā uzskrēja uz sēkļa. Vēlākajā kaujā Krievijas kara flotei izdevās kuģi daļēji iznīcināt, saņemot gūstā apkalpi, kā arī iegūstot vācu kodu šifru grāmatas.
- ¹⁰ Kreiseri *Magdeburg* un *Augsburg* Liepājas kara ostu apšaudīja pusstundu jau nākamajā dienā pēc Vācijas kara pieteikuma Krievijai – 2. augustā.
- ¹¹ Domāts kontradmirālis Andrejs Zagorjanskis-Kisels (*Andrej Zagorjanskij-Kisel'*) – Liepājas kara ostas komandieris no 1911. līdz 1914. gadam.
- ¹² Kārlis Manteifels-Cēģe (*Carl Baron Manteuffel-Szoegel*, 1872–1948) – Kurzemes muižnieks, landtāga deputāts, Aizputes apriņķa maršals.
- ¹³ Nikolajs II (*Nikolaj II Romanov*, 1868–1918) – pēdējais Krievijas imperators no 1894. līdz 1917. gadam.

- ¹⁴ Roberts Brēdrihs (*Robert Otto Alexander Broedrich*, 1869–1945) – vācbaltiešu muižnieks, no 1905. gada beigām līdz 1912. gadam bijis Kuldīgas apriņķa priekšnieks. Pēc Kurzemes guberņas okupācijas 1915. gadā atkārtoti iecelts par Kuldīgas apriņķa priekšnieku.
- ¹⁵ Sergejs Nabokovs (*Sergej Nabokov*, 1866–1940) – Kurzemes guberņas gubernators no 1910. gada līdz 1915. gadam.
- ¹⁶ Vēsturiskais Tallinas nosaukums.
- ¹⁷ Vācijas pilsētā Neirupinē dzīvojušā grāmatu iespiedēja Johana Bernharda Kūna (*Johann Bernhard Kühn*, 1750–1826) gludspiedes darbi.
- ¹⁸ *Politiken* – viens no lielākajiem periodiskajiem izdevumiem Dānijā, kas turpina iznākt kopš 1884. gada. Pirms Pirmā pasaules kara avīzes tirāža pārsniedza 40 000 eksemplāru.
- ¹⁹ 1914. gada augustā vācu karaspēka virzību Beļģijā tika apturēta pie Ljēžas cietokšņa, kas izrādīja ievērojamu pretestību un aizkavēja vācu ofensīvu Francijas virzienā par vairākām dienām. Lai salauztu negaidīto pretestību, vācu karaspēks vērsās arī pret civiliedzīvotājiem, kara pirmajos mēnešos nogalinot vairāk nekā 6000 cilvēku.
- ²⁰ Tannenbergas kauja 1914. gada 26.–31. augustā. Lai gan kauja bija norisinājusies Olštinas (Allenšteinas) tuvumā, Austrumu frontes štāba priekšnieka Ēriha Ludendorfa (*Erich Ludendorff*, 1865–1937) adjutants Makss Hofmans (*Max Hoffmann*, 1869–1927) ierosināja kaujai dot Tannenbergas nosaukumu, šādā veidā radot jaunu mitu, kurš aizēnotu Vācu ordeņa sakāvi Grīnvaldes (Tannenbergas) kaujā 1410. gadā.
- ²¹ Mazpilsēta Vācijā.
- ²² 1915. gadā Oto fon Lauenšteina armijas grupas sastāvā pie Kuldīgas un Jelgavas cīņās Demmīnes ulānu 9. pulks, kurā dienēja arī konkrētās patruļas komandieris leitnants fon Holšteins.
- ²³ Mazpilsēta Vācijā.
- ²⁴ Krievijas impērijā lietota garuma mērvienība. 1 versts atbilst 1066 metriem.
- ²⁵ Grāfs Konstantīns fon der Pālēns (*Graf Konstantin von der Pahlen*, 1861–1923) – Krievijas valsts darbinieks, Viļņas gubernators (1902–1905), senators (1906–1907).
- ²⁶ Domāta 1905. gada revolūcija.
- ²⁷ Eidkūņi – vietas nosaukums Austrumprūsijā, dzelzceļa robežstacija. Mūsdienās – Čerņiņevska Krievijā. Virbale – līdz 1917. gadam – Veržbolova, robežstacija Krievijas impērijā. Mūsdienās – Virbale Lietuvā.
- ²⁸ Pilsētā Vācijā, mūsdienās – Gdaņska Polijā.
- ²⁹ Hamilkārs fon Felkerzāms (*Hamilcar Magnus von Foelckersahm*, 1854–1929) – Krievijas impērijas Valsts domes deputāts.
- ³⁰ Grāfs Voldemārs fon Reiterns-Nolkens (*Woldemar von Reutern-Nolcken*, 1851–1917) – slepenpadomnieks, Kurzemes zemes pilnvarotais.
- ³¹ 1915. gada 2. februārī un 13. decembrī tika pieņemti t. s. likvidācijas likumi, kas paredzēja atsavināt zemi vācu, austriešu un ungāru izcelsmes Krievijas pilsoņiem pierobežas zonā ar Vāciju un Austroungāriju.
- ³² Teodors Šimanis (*Theodor Schiemann*, 1847–1921) – vācbaltiešu vēsturnieks, publicists, Austrumeiropas vēstures profesors Berlīnē.
- ³³ 1808. gadā Tērbatā dibinātā vācbaltiešu studentu korporācija *Curonia*.
- ³⁴ Baltijas Uzticības padomi oficiāli dibināja 1915. gada 10. maijā Berlīnē.
- ³⁵ Oto fon Vē (*Otto von Veh*, 1850–1927) – vācbaltiešu jurists, sabiedriskais darbinieks, justīcijas padomnieks Berlīnē. 1915. gadā dibinātās Baltijas Uzticības padomes priekšsēdētājs.
- ³⁶ Ārends Būholcs (*Arend Buchholz*, 1857–1938) – vācbaltiešu bibliotekārs un vēsturnieks.
- ³⁷ Reinholds Zēbergs (*Reinhold Seeberg*, 1859–1935) – vācbaltiešu teologs.
- ³⁸ Barons Rihards fon Bērs (*Richard Eduard von Behr*, 1866–1926) – vācbaltiešu žurnālists, publicists.

- ³⁹ *Berliner Lokalanzeiger* – 1883. gadā dibināts nacionāli konservatīvs laikraksts. Turpināja iznākt līdz pat Otrajam pasaules karam.
- ⁴⁰ Teobalds fon Betmans-Holvegs (*Theobald von Bethmann-Hollweg*, 1856–1921) – vācu politiķis, kanclers no 1909. līdz 1917. gadam.
- ⁴¹ Memorands, kura autors bija Teodors Šīmanis, kancleram tika iesniegts 1915. gada 28. jūlijā, tajā aicinot Baltijas zemes “*no Palangas līdz Rēvelei un Narvai*” inkorporēt Vācijas sastāvā.
- ⁴² Pauls Rorbahs (*Paul Rohrbach*, 1869–1956) – vācbaltiešu teologs, politiķis un publicists.
- ⁴³ Aksels Šmits (*Axel Schmidt*, 1870–1940) – vācbaltiešu publicists, žurnālists, bijis *Libausche Zeitung* redaktors.
- ⁴⁴ Frīdrihs fon Hākens (*Friedrich von Haken*) – vācbaltiešu jurists, 1915. gadā iecelts par miertiesnesi vācu okupētās Kurzemes guberņas Kuldīgas apriņķī.
- ⁴⁵ Frīdrihs fon Šverīns (*Friedrich Wilhelm Ludwig von Schwerin*, 1862–1925) – Prūsijas ierēdnis, Frankfurtes pie Oderas apgabala prezidents, Iekšējās kolonizācijas veicināšanas biedrības priekšsēdētājs.
- ⁴⁶ Pilsēta Vācijā, mūsdienās – Poznaņa Polijā.
- ⁴⁷ 1912. gadā dibināta biedrība, kuras mērķis bija veicināt vācu zemnieku apmešanos mazapdzīvotajos Vācijas austrumu apgabalos.
- ⁴⁸ Vācu val. – *Eigene Scholle*, dibināta 20. gadsimta sākumā.
- ⁴⁹ Makss Zēriņš (*Max Sering*, 1857–1939) – vācu ekonomists, viens no Iekšējās kolonizācijas veicināšanas biedrības dibinātājiem.
- ⁵⁰ Vācu karaspēks Jelgavā iegāja 1915. gada 1. augustā.
- ⁵¹ Laikā no 1914. līdz 1915. gadam S. Brēdrihs aktīvi publicējās vācu presē un izdeva vairākas brošūras, veltītas Baltijas jautājumam, kā arī sagatavoja rakstus, kurus nosūtīja dažādām organizācijām. Sk., piemēram: SILVIO BROEDRICH. Das Neue Ostland. Charlottenburg 1916; Siedlungsland in Kurland und Litauen. In: Stimmen Aus Dem Osten, 04.07.1917.; Die Machtgelüste Russlands. Beitrag zur Psyche des Russischen Volkes. 1915. Denkschrift; Kommt es zur Revolution in Russland? 1915. Denkschrift u. c.
- ⁵² Rihards Kiliāni (*Richard Kiliāni*, 1861–1927) – vācu jurists un diplomāts.
- ⁵³ Alfrēds fon Goslers (*Alfred von Gossler*, 1867–1946) – vācu jurists, rezerves majors, Reihstāga deputāts, no 1915. gada Kurzemes vācu pārvaldes priekšnieks, no 1918. gada augusta – Baltijas Militārās pārvaldes priekšnieks.
- ⁵⁴ A. fon Goslers īsu laiku 1915. gada pavasarī pārvaldīja vācu karaspēka okupētās Lietuvas teritorijas.
- ⁵⁵ Francis Jozefs Īzenburgs-Biršteins (*Franz-Joseph zu Isenburg-Birstein*, 1869–1939) – Lietuvas militārās pārvaldes priekšnieks no 1915. gada. Represīvās politikas dēļ nonācis konfliktā ar Reihstāgu, 1918. gada sākumā no amata atcelts.
- ⁵⁶ Pilsēta Austrumprūsijā. Mūsdienās – Sovetska Krievijā.
- ⁵⁷ No septiņiem apriņķu priekšniekiem, kurus iecēla amatos 1915. gada vasarā, seši bija dzimuši kurzemieki. A. fon Goslers atmiņās norāda, ka viņš par šādu izvēli tika kritizēts, jo armijas vadībā pastāvēja bažas par vācbaltiešu – Krievijas pavalstnieku – lojalitāti. Sk.: Alfred von Gossler, “Baltische Erinnerungen 1915–1919”. Bundesarchiv Militärarchiv, N98-2, S. 11.
- ⁵⁸ Grāfs Karls fon Mēdems (*Karl Graf von Medem*, 1860–1926) – vācbaltiešu muižnieks, no 1915. gada Dobeles apriņķa priekšnieks vācu okupētajā Kurzemes guberņā.
- ⁵⁹ Mārtiņš Luters (*Martin Luter*, 1483–1546) – teologs, mācītājs, reformācijas aizsācējs.
- ⁶⁰ Otto fon Bērs (*Otto von Behr*, 1872–1934) – Aizputes apriņķa priekšnieks vācu okupētajā Kurzemes guberņā no 1915. līdz 1918. gadam.
- ⁶¹ Valsts padomnieks.

- ⁶² Arnolds Kreicburgs (*Arnold Creuzburg*) Grobiņas apriņķa priekšnieka amatā atradās īsu brīdi 1915. gada rudenī. No 1916. gada janvāra bija Bauskas apriņķa priekšnieks, taču darbu pārvaldē turpmākajos gados atstāja.
- ⁶³ Anatols fon den Brinkens (*Anatol von den Brincken*, 1864–1933) – vācbaltiešu muižnieks, no 1915. līdz 1918. gadam Talsu apriņķa priekšnieks vācu okupētajā Kurzemes guberņā.
- ⁶⁴ Amats vācu okupētās Kurzemes guberņas apriņķu pārvaldēs. Saimniecības virsnieki bija atbildīgi par lauksaimniecību un lopkopību apriņķi, par izejvielām un nepieciešamajiem iepirkumiem.
- ⁶⁵ Brivkungs Vilhelms Knige (*Wilhelm Freiherr Knigge*, 1863–1932) – vācbaltiešu muižnieks, Reihstāga deputāts, no 1915. gada Grobiņas apriņķa priekšnieks vācu okupētajā Kurzemes guberņā.
- ⁶⁶ A. fon Goslers un V. Knige pārstāvēja Vācu konservatīvo partiju.
- ⁶⁷ Rihards Vilhelms Zerafims (*Richard Wilhelm Seraphim*, 1866–1939) – vācbaltiešu jurists, no 1915. gada Jelgavas pilsētas pārvaldes priekšnieks vācu okupētajā Kurzemes guberņā.
- ⁶⁸ Augusts Roberts Zerafims (*August Robert Seraphim*, 1863–1924) – vācbaltiešu vēsturnieks, Kēnigsbergas pilsētas bibliotēkas un arhīva direktors, no 1915. gada Skolu un baznīcas lietu nodaļas vadītājs Jelgavas pilsētas pārvaldē vācu okupētajā Kurzemes guberņā.
- ⁶⁹ Kurzemes Zemes sapulce 80 locekļu sastāvā (50 vācieši (ieskaitot Kurzemē esošus vācu kolonistus), 28 latvieši, 1 lietuvietis, 1 ebrejs) sanāca 1917. gada 21. septembrī Jelgavā, pieņemot lēmumu par Kurzemes Zemes padomes (*Kurländischer Landesrat*) dibināšanu. Tās izveidi vairākus mēnešus rūpīgi organizēja gan militārās pārvaldes amatpersonas Kurzemē, gan augstākā armijas vadība Berlīnē. Kurzemes Zemes padomes izveides nolūks bija radīt priekšstatu par tautu pašnoteikšanās principa ievērošanu, tai eventuāli prasot inkorporāciju Vācijas sastāvā. Tā pilnībā pakļāvās vācu militārās pārvaldes norādēm un rīkojumiem. Dažas dienas pēc Brestļitovskas miera līguma parakstīšanas 1918. gada martā Kurzemes Zemes padome proklamēja Kurzemes hercogistes izveidi, piedāvājot kroni Vācijas ķeizaram Vilhelmam II.
- ⁷⁰ Francis Jozefs I (*Franz Joseph I*, 1830–1916) – Austroungārijas monarhs (Austrijas imperators un Ungārijas karalis).
- ⁷¹ Karls fon Harbū (*Carl Franz Adolph von Harbou*, 1860–1927) – vācu ģenerālis, etapa inspektors, 1916. gadā Viļņas pārvaldes apgabala priekšnieks, no 1918. gada augusta – Lietuvas pārvaldes apgabala priekšnieks.
- ⁷² Pauls fon Hindenburgs (*Paul von Hindenburg*, 1847–1934) – vācu ģenerālis, no 1914. gada novembra līdz 1916. gada augustam Austrumu frontes virspavēlnieks, pēc tam Vācijas impērijas ģenerālštāba priekšnieks.
- ⁷³ Pilsēta Austrumprūsijā (vācu val. – *Neustadt*), mūsdienās Kudirkas Naumieste Lietuvā.